

ISSN 2181-922X

TIL VA MADANIYAT

UZBEKISTAN

LANGUAGE & CULTURE

O'ZBEKISTON

2024 Vol. 3

tsuull.uz
uzlc.tsuull.uz

ISSN 2181-922X

O'ZBEKISTON:

TIL VA MADANIYAT

UZBEKISTAN:

LANGUAGE AND CULTURE

2024 Vol. 3

tsuull.uz

uzlc.tsuull.uz

Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o‘zbek tili va adabiyoti universiteti

Bosh muharrir: Shuhrat Sirojiddinov

Bosh muharrir o‘rinbosari: Nodir Jo‘raqo‘ziyev

Mas‘ul kotib: Ozoda Tojiboyeva

Tahrir kengashi

Hamidulla Dadaboyev, Mustafo Bafoyev, Samixon Ashirboyev, Shodmon Vohidov (Tojikiston), Qozoqboy Yo‘ldoshev, Farxod Maqsudov, Adham Ashirov, Zohidjon Islomov, Bahodir Karimov, Almaz Ūlvi (Ozarbayjon), Shamsiddin Kamoliddin, Roza Niyozmetova, Aftondil Erkinov, Uzoq Jo‘raqulov, Sulton Normamatov, Dilnavoz Yusupova, Dilorom Ashurova, Nozliya Normurodova, Odinaxon Jamoldinova, Ziyoda Teshaboyeva.

Tahrir hay‘ati

Nazef Shahrani (AQSH)	Abdulaziz Mansur (O‘zbekiston)
Elizabetta Ragagnin (Italiya)	Timur Xo‘jao‘g‘li (AQSH)
Ahmadali Asqarov (O‘zbekiston)	Tanju Seyhan (Turkiya)
Isa Habibbeyli (Ozarbayjon)	Xisao Komatsu (Yaponiya)
Akmal Nur (O‘zbekiston)	Alizoda Saidumar (Tojikiston)
Akrom Habibullayev (AQSH)	Nikolas Kantovas (Buyuk Britaniya)
Bahtiyar Aslan (Turkiya)	Akmal Saidov (O‘zbekiston)
Emek Ūşenmez (Turkiya)	Mark Toutant (Fransiya)

“O‘zbekiston: til va madaniyat” jurnali – lingvistika, tarix, adabiyot, tarjimashunoslik, san‘at, etnografiya, falsafa, antropologiya va ijtimoiy tadqiqotlarni o‘rganish kabi sohalarni qamrab olgan akademik jurnal.

Jurnal bir yilda to‘rt marta chop etiladi.

Jurnalning maqsadi – ko‘rsatilgan sohalarga oid dolzarb mavzulardagi bahs-munozaraga undaydigan, yangi, innovatsion g‘oyalarga boy, o‘z konsepsiyasiga ega bo‘lgan tadqiqotlarni nashr etishdir.

Ingliz, rus va o‘zbek tillaridagi, shuningdek, boshqa turkiy tillarda yozilgan maqolalar qabul qilinadi. Iqtisodiy tahlillar hamda siyosatga oid maqolalar e‘lon qilinmaydi.

Jurnalda kitoblarga yozilgan taqrizlar, adabiyotlar sharhi, konferensiyalar hisobotlari va tadqiqot loyihalari natijalari ham e‘lon qilinadi. Mualliflar fikri tahririyat nuqtayi nazaridan farq qilishi mumkin.

Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o‘zbek tili va adabiyoti universiteti.

O‘zbekiston, Toshkent, Yakkasaroy tumani, Yusuf Xos Hojib ko‘chasi, 103.

Email: uzlangcult@gmail.com

Website: www.uzlc.tsuull.uz

Alisher Navo'i Tashkent State University of the Uzbek Language and Literature

Editor-in-Chief: Shuhrat Sirojiddinov

Deputy Editor in Chief: Nodir Jurakuziev

Executive secretary: Ozoda Tajibaeva

Editorial board

Hamidulla Dadaboev, Mustafo Bafoev, Samikhan Ashirboev, Shodmon Vohidov (Tajikistan), Qozoqboy Yuldashev, Farhad Maksudov, Adham Ashirov, Zohidjon Islomov, Bahodir Karimov, Almaz Ülvi (Azerbaijan), Shamsiddin Kamoliddin, Roza Niyozmetova, Aftondil Erkinov, Uzoq Jurakulov, Sulton Normamatov, Dilnavoz Yusupova, Dilorom Ashurova, Nozliya Normurodova, Odinakhan Jamoldinova, Ziyoda Teshabaeva.

Editorial Committee

Nazif Shahrani (USA)	Abdulaziz Mansur (Uzbekistan)
Elisabetta Ragagnin (Italy)	Timur Kozhaoglu (USA)
Ahmadali Asqarov (Uzbekistan)	Tanju Seyhan (Turkey)
Isa Habibbeyli (Azerbaijan)	Hisao Komatsu (Japan)
Akmal Nur (Uzbekistan)	Alizoda Saidumar (Tajikistan)
Akrom Habibullaev (USA)	Nicholas Kontovas (Great Britain)
Bahtiyar Aslan (Turkey)	Akmal Saidov (Uzbekistan)
Emek Üşenmez (Turkey)	Marc Toutant (France)

“Uzbekistan: Language and Culture” is an academic journal that publishes works in the field of linguistics, history, literature, translation studies, arts, ethnography, philosophy, anthropology and social studies.

The journal is published four times a year.

The purpose of the journal is to publish the results of the latest research that are rich in new, innovative ideas and has its own concept, which stimulates debate on topical issues in these areas.

The language of articles can be English, Russian and Uzbek. Other Turkic languages are also welcome. We do not publish economic analyses or political articles.

In addition to research articles, the journal announces book and literary work reviews, conference reports and research project results.

The authors' ideas may differ from those of the editors'.

Alisher Navo'i Tashkent State University of the Uzbek Language and Literature.

103, Yusuf Khos Hojib, Yakkasaray, Tashkent, Uzbekistan.

Email: uzlangcult@gmail.com

Website: www.uzlc.tsuull.uz

MUNDARIJA

Lingvistika

Manzura Abjalova

O'zbek tilidagi mantlarni avtomatik morfologik tahlil qilishda
lemmatizatsiya va stemming jarayoni.....6

Ləman Həsənova

Azərbaycan dilində alınma turizm terminləri və onların Nizama
salınma prosesi.....22

Adabiyotshunoslik

Hulkar Aliqulova

O'zbek va qozoq yor-yorlarining boshqa to'y qo'shiqlari bilan
munosabati36

Aygul Chobanova

Zalimxon Yoqub she'rida qofiya, ritm va intonatsiya boyligi.....55

Atilla Süleymanlı

“Özbəkistanım” – Tarix, Mədəniyyət və
Milli Kimliyin Poeziyada Əksi.....68

Fan. Ta'lim. Metodika

Мадина Назарова

Использование искусственного интеллекта в образовании:
преимущества, недостатки и перспективы.....80

Tarix. Manbashunoslik

Shamsiddin Kamoliddin

Somoniylarning boshqaruv tizimida turklar.....100

Sema Dülğar, Şeyda Naciye Ötegen Cuma

Bir Derviş ve Bir Seyyahın Kesişim Noktası: Seyahat
(Sarı Saltuk ve İbn Batuta Özeline).....118

CONTENT

Linguistics

Manzura Abjalova

Lemmatization and stemming processes in automatic morphological analysis of Uzbek texts.....6

Laman Hasanova

The Borrowed Tourism Terms in Azerbaijan Language and their Regulation Process.....22

Literature

Hulkar Alikulova

The Relationship of Uzbek and Kazakh Yor-Yor Songs to Other Wedding Songs.....36

Aygul Chobanova

Richness of Rhyme, Rhythm and Intonation in Zalimkhan Yagub's Poem.....55

Atila Suleymanli

"My Uzbekistan": Reflection of History, Culture and National Identity in Poetry.....68

Science. Education. Methodology

Madina Nazarova

The usage of Artificial Intelligence in Education: Advantages, Disadvantages and Prospects.....80

History. Source studies

Shamsiddin Kamoliddin

Turks in the Samanid's Administration.....100

Sema Dulgar, Sheyda Naciye Otegen Cuma

The Intersection of a Dervish and a Traveler: Travel (Specially on Sari Saltuk and Ibn Battuta).....118

“Özbəkistanım” – Tarix, Mədəniyyət və Milli Kimliyin Poeziyada Əksi

Atilla SÜLEYMANLI¹

Özet

"Özbəkistanım" şeiri, özbək xalqının vətənə olan dərin sevgisini və milli kimliyini ön plana çəkən təsirli bir əsərdir. Şeir, Özbəkistanın tarixi, mədəniyyəti və təbiətinə dair gözəlliklərə diqqət çəkir. Şair, Özbəkistanın təbiəti və tarixi ilə dərin bir bağlılıq hissini ifadə edərək, ölkəsinin keçmişi və bu günü haqqında geniş simvolik təsvirlər yaradır. Şeirdə tarixi şəxsiyyətlərdən, qəhrəmanlardan və Özbəkistanın elmi nailiyyətlərindən bəhs edilir. Özbək xalqının tarixi mübarizələri, həmçinin bu mübarizənin mənəvi dəyəri vurğulanır. Şair, Spitamen, To'maris və Alisher Navoiy kimi şəxsiyyətləri şeirə daxil edərək, milli kimliyin formalaşmasında bu tarixi simvolların əhəmiyyətini göstərir. Bununla yanaşı, şeirin dərinliyində, özbək xalqının mübarizə və çətinliklərə qarşı durmaq əzmi xüsusi yer tutur. Müəllif həmçinin vətən sevgisinin həm tarixi köklərə, həm də şəxsi hisslərə bağlı olduğunu ifadə edir. Şeirdə, ana torpağa olan sevgi ilə yanaşı, xalqın yaşadığı kədər və ümidlərin də əks olunması, oxucuya bu duyğularla dolu bir dünya təqdim edir. "Özbəkistanım" şeiri, oxucunu milli kimliyinə və vətən sevgisinə daha dərindən bağlamağa ilham verir, Özbəkistanın tarixi və mədəni zənginliyini qorumağın vacibliyini vurğulayır.

Açar sözlər: *Erkin Vahidov, poeziya, "Özbəkistanım" şeiri, tarixi irs, vətən sevgisi, milli kimlik.*

Giriş

"Özbəkistanım" [Воҳидов 2001, 22–24] fəxriyyəsi milli özünü ifadə etmənin və doğma torpağa sevginin gözəl nümunəsidir. "Erkin Vahidovun iyirmi üç yaşında çapdan çıxan ilk şeirlər toplusu "Sübh nəfəsi" milli poeziyamıza yeni bir nəfəs gətirdi. Həmin kitaba rəy yazan ustad Azad Şarafiddinovun vurğuladığı kimi, gənc şairin ilk qələm təcrübələrində daha çox dünyanı yeni kəşf edən, öz kəşfindən öz-özünə zövq alaraq, sevincini başqalarına çatdırmağa

¹ *Süleymanlı, Atilla* – Özbəkistan Respublikası Termez Dövlət Universitetinin Ədəbiyyat fakültəsinin magistrı.

Email: atillanazim@mail.ru

ORCID İD: 0009-0005-7230-5123

Alıntı için: Atilla Süleymanlı. 2024. "Özbəkistanım" – tarix, mədəniyyət və milli kimliyin poeziyada əksi". *Özbekistan: Dil ve Kültür* 3: 68 – 79.

tələsən, həyatın sonsuz dərəcədə gözəl, nadir bir nemət olduğunu başa düşən təmiz qəlbin sevincləri vardı. Sonralar şair ağıl və hissini mübahisəsinə keçdi. Mədhiiyyə, fəxriyyə və qəsidəçilik ovqatlarına qapıldığı anlar da oldu, romantik xəyallar aləmində məhəbbət qəzəlləri yazdı. Bu əsərlər arasında səmimi, şən yumor, zarafat və lətifələrlə yoğrulmuş şeirlər də yaratdı; eyni zamanda qəlbinin arzularını, peşmanlıqlarını, xalqımızın ağır və şanlı keçmişini, tariximizin qara və parlaq səhifələrini, müharibənin gətirdiyi fəlakətləri də şeirlərə köçürdü, lakin hər zaman nikbin ruh – həyatın tərənnümü, sevgi sevinci, fəxarət hissi onun yaradıcılığında əsas mövqə tutdu” [Норматов 2017, 9]. 1974-ci ildə qələmə aldığı lirik şeirin qəsidə janrının fəxriyyə növündə yazılmış “Özbəkistanım” şeiri məhz professor Umarali.Normatovun fikirlərinə gözəl misal ola bilər. Bu şeir 123 misradan – 12 bənddən: hər bənd də özlüyündə 8, 6, 12, 13 misradan ibarətdir. Şeirin məna və məzmunu, ideya-bədii xüsusiyyətlərini aydın şərh etmək üçün misralar və bəndlər kontekstində fəlsəfi-estetik dəyərini Azərbaycan dilində şərh etməyə çalışacağıq:

Əsas hissə

“Yurdum, Səni yenə aldım qələmə...» [Воҳидов 2001, 22] – altı misralıq ilk bənddə, şair doğma torpağına, yurduna olan qürurunu ifadə etmək üçün qələmə sarıldığını bəyan edir. Şair, yurdunun onun üçün nə qədər qiymətli olduğunu və yazdığı şeirlər vasitəsilə bu sevgini ifadə etdiyini bildirir. Ana yurdunu tərənnüm edərək, burada bir çox gözəl hadisələrin, sevinclərin yaşandığını xatırladır. “Fəlak nisor etgan durdona bo’lib” [Воҳидов 2001, 22] ifadəsi, “göydən düşmüş bir inci kimi” yurdunun gözəlliklərini təsvir edir.

“*Tale varkən, sənlə həmnəfəsəm...*” [Воҳидов, 2001, 22] – misralarında şair, Özbəkistan torpağının onu necə formalaşdırdığını – yetişdirdiyini ifadə edir. Səkkiz misralıq ikinci bənddəki “*Toley bor ekan*” (“*Tale var ikən*”) sətiri, onun varlığının və taleyinin bu yurda bəndliyini göstərir. “*Atəşin günəşin ilə yoğruldu*” [Воҳидов 2001, 22] misrası onun Özbəkistanın günəşli və isti havasından ilham aldığını bildirir. Şair, tarixinin təkcə indiki zamanda deyil, gələcəkdə də ucalacağını vurğulayır. “*Güllər saçdın mən ilk basan qədəmə*” ifadəsi, onun ilk addım atdığı yerdə yurdunun ona verdiyi gözəlliklər və sevgi ilə dolu olduğunu göstərir.

“*Maqsad manzilida dovon oshgan dam...*” [Воҳидов 2001, 23] – misraları ilə şair həyatda müəyyən məqsədlərə çatmaq üçün çətinliklərin aşılmasından bəhs edilir (on iki misralıq üçüncü

bənddə) [Воҳидов 2001, 23]. “*Dovon oshgan dam*” (“*Aşılmış dağların zirvəsi*”) ifadəsi, mübarizə aparmağın və irəliləməyin vacibliyini vurğulayır. Şair, insanın məqsədinə çatdıqda əldə etdiyi duyğuları təsvir edir. “*Əlli bahar görüb həyat bağında*” ifadəsi, insanın həyatı boyunca bir çox gözəl anlar yaşadığını bildirir. O, “*oltin darvozani chertgan chog'ida*” (“*qızıl qarını döydüyü zaman*”) [Воҳидов 2001, 23] kəlamı ilə uğurlar əldə etmək üçün zəhmətin gərəkliyini vurğulayır. “*Ming bir dovon oshgan alp pahlavonim...*” – burada, şair Özbəkistanın mübariz və güclü oğullarını tərənnüm edir. “*Ming bir dovon oshgan*” (“*Min bir çətinlik aşan*”) [Воҳидов 2001, 23] ifadəsi, xalqın tarix boyunca keçdiyi çətinlikləri göstərir. Şair, Özbəkistanın igidlərinin mübarizliyini və iradəsini qeyd edir. “*Umrım begumon*” (“*Həyatım bigüman*”) ifadəsi, insanların həyatda nə qədər çətinliklərlə qarşılaşsa da, öz məqsədlərinə çatmaq üçün mübarizə aparmasının vacibliyini ifadə edir.

Şeirin “*Asli ellik emas, ellik ming yoshing*” misrası, Özbəkistanın minillik tarixə sahib olduğunu bildirir. Burada, Tomrislə, Keyxosrovun cəngindən bəhs edilir: “*To'marisdek ona Kayxisrav boshin, Qon to'la sanochga solgan chog'ida*” [Воҳидов 2001, 23], türk torpaqlarının – Özbəkistanın qadim dövrlərindəki qadın qəhrəmanlığına işarə edilir. Onun döyüş meydanında, Spitamenin kaman tutub uzaqdakı vətən qalasını (sərhəddini) qorumasını (“*Spitamen kamon tutib dastida, Maroqandni saqlab turganda uzaq*”) nəzmə çəkməklə xalqın mübariz ruhunu vurğulayır. «*Iskandarni majruh etgan kamonim*» misrası isə Özbəkistan xalqının öz müstəqillik mübarizəsini simvolizə edir (on iki misralıq dördüncü bənddə).

“*Vahshat vodiysida kechdi asrlar*” sətirləri vasitəsilə Özbəkistanın elmi və mədəniyyətinin tarixi ön plana çıxarılır. Əsrlər boyunca elmin inkişafını bildirir. Əl-cəbr ustadının önəmi, Biruni və Əlişir Nəvai kimi böyük düşüncülərin Özbəkistandakı, cəmi türk dünyasındakı elmi irsinə təsirini göstərir. “*Hayratga solguncha fan olamini*” misrasında bu bölgənin qəhrəmanlıqlarla yanaşı, elm ocağı – elm qaynağı kimi bir yer olmasını vurğulayır (on iki misralıq beşinci bənddə).

Özbəkistanın mübarizə tarixinə, xalqın ədalət uğrunda verdiyi mücadiləyə həsr olunan «*Ming bora tiklanding, ming bor qulading*» misrası xalqın bir çox çətinliklərlə qarşılaşdığını, amma yenidən ayağa qalxma qətiyyətini simvolizə edir. «*Go'ro'g'li singari sardor*» (“*Koroğlu misallı sərkərdə*”) [Воҳидов 2001, 23] kimi misralarla xalqın liderlərini, qəhrəmanlarını vəsf edir. Şeir 12

misralıq 6-cı bəndində Özbəkistanın milli ruhu, ümid və azadlıq arzusu ön plana çıxır. Özbəkistanın müstəqil bir xalq olaraq yaşadığı çətinliklərə və bununla yanaşı, xalqın mübarizələrinə işarə edir. “*Umring egiz bo’ldi anduh-alamga*” misraları, xalqın yaşadığı kədəri, arzu və ümidlərinin itirilməsi hissini vurğulayır. “Özbəkistanım” ifadəsi isə bu hissələrin hamısının bir simvolu kimi çıxış edir, xalqın vətən sevgisini göstərir (on iki misralıq altıncı bənddə).

*Zamin dardicha bor bir ayol dardi,
Oyning dog’i balki uning dog’idan.
Faryod olov bo’lsa olam yonardi
Sharqlik juvonlarning chekkan ohidan* [Воҳидов 2001, 23].

*(Sənin dərdincə var bir qadın dərdi,
Bəlkə onun dərdindən ayın ləkəsi.
Fəryad alov olsa, aləm yanardı,
Şərqli cavan qadınların çəkdiyi ahdan.)*

- müəllif qadınların çətinliklərindən, yaşadıkları dərin acılardan bəhs edir. «*Zamin dardicha bor bir ayol dardi*» misrasında, yerin-göyün ağrısı qədər olan qadının dərdi, «*Oyning dog’i*» isə bir qadının öz gözəlliyinin, eyni zamanda onun acılarının simvolu olaraq təqdim edilir. «*Faryod olov bo’lsa olam yonardi*» (“*Fəryadı alov olsa aləm yanardı*”) ifadəsi qadınların çıxardığı iniltinin bütün dünyanı yandıracaq qədər bir od-alov olduğunu diqqətə çəkir (on iki misralıq yeddinci bənddə).

*Zebuniso o’tdi tanho va mahzun
Boshida o’t bo’lib malika toji.
Tun bo’lib yoyilar Qo’qonda har kun
Nodirabegimning qirqilgan sochi* [Воҳидов 2001, 23].

*(Zəbunisə keçdi tənha və hüznü,
Başında od kimi mələk tacı.
Hər gün Kokandda gecə yayıladı,
Nadirəbəyimin qırılan saçı.)*

Bu sətirlərdə *Zebunisə*, *Nadirəbəyim* kimi tarixi şəxsiyyətlərin – qadınların xarakteri nəzmə çəkilir. Onun yalnız və kədərli həyatı, başındakı «mələk tacı» simvolu ilə, gözəllik və qürur daşıyan bir qadının acınacaqlı vəziyyətini göstərir. «*Tun bo’lib yoyilar Qo’qonda har kun*» ifadəsi, zamanın keçdiyini və bu kədərli vəziyyətin gündəlik olduğunu ifadə edir. «*Nodirabegimning qirqilgan sochi*» (“*Nadirəbəyimin qırılan saçı*”) [Воҳидов, 2001 :23] isə, bəlkə də, taxt başında oturan xan qızı, şairə, Kokand ədəbi məktəbinin

formalaşmasında xüsusi rolu olan bir qadının düşmən tərəfindən alçaldıaraq – onun gözəlliyinə gözəllik qatan saçlarının kəsilməsi (edamından əvvəl) və kədərli taleyinə işarət edir.

Ayol!

To'rt devorda ko'milding g'amga

G'azallarda faqat jonona bo'lib.

Barnodek, Anbardek dili so'zonim –

O'zbekistonim [Воҳидов 2001, 23].

(Qadın!

Dörd divarda gömüldün qəmə,

Qəzəllərdə yalnız canan oldun.

Barnodk, Ənbərdək ürəyi yananım – Özbəkistanım.)

Qadınların dörd divar arasında qaldığı, yəni sosial və iqtisadi məhdudiyətlər içində yaşadıklarını, bununla belə «*G'azallarda faqat jonona bo'lib*» misrası ilə qadınların da mədəniyyətin, ədəbiyyatın bir tərəfinin daşıyıcısı olmasını təsvir edir. «*Barnodek, Anbardek dili so'zonim*» sətirlərində müəllif torpağının qeyrətli, namuslu, əli qələmli, könlü şeir dolu Özbəkistan qadınlarını vəsf edir.

Hali sokin tuman chulg'ab bag'rini

G'aflat uyqusida yotardi olam,

Umid qalamida „Quyosh shahri”ni

Hali yozmagandi Kampanella ham [Воҳидов 2001, 24].

(Hələ sakit duman bürümüşdü bağrını,

Qəflət yuxusunda yatırdı aləm,

Ümid qələmində «Günəş şəhəri»ni

Hələ yazmamışdı Kampanella da.)

- dünyada hələ də sükut və səssizlik hökm sürdüüyü, lakin bir gün «*Quyosh shahri*»nin (“*Günəş şəhəri*”nin) ortaya çıxacağına olan ümidi ifadə edilir. “*Kampanella*” adının qeyd edilməsi, ideal cəmiyyət anlayışının simvoludur. “*Günəş şəhəri*” və “*Kampanella*” adlarının çəkilməklə müəllif həm də dünya ədəbiyyatı və mədəniyyətini dərinədən bilməsinə işarətdir. Kampanella kimdir? – Tomazzo Kampanellanı dünya mədəniyyəti tarixinin ən görkəmli şəxsiyyətlərindən biri kimi tanıdan, heç şübhəsiz ki, onun “*Günəş şəhəri*” adlı utopik romanıdır, Əsər yığcam və aydın bil dildə yazılmışdır. Bu romanda utopiya şəklində yazıçının ən yaxşı insan cəmiyyəti haqqındakı işıqlı arzuları əks olunmuşdur. Romanda təsvir edilir ki, bir nəfər dənizçi Hind okeanındakı adalardan birində bir dəstə adama rast gəlir. Onlar Avropa ictimai yaşayış sistemindən fərqli bir həyat tərzində yaşayırlar. Onların hökmdarlarının adı Günəşdir,

özləri də Günəşə sitayiş edirlər. Burada dövlətin başında Güc, Müdrüklük və Məhəbbət durur, bəli, xalqın “Müdrüklük” adlı bircə kitabı vardır. Bu misralarda da Özbəkistanın gələcəyi üçün bir ümid olduğu vurğulanır.

*Najot ko'zi bilan mağ'ribga boqib,
Ko'hna Xorazmdan yo'l olgan karvon
Yovmut sahrosida oylar uloqib
Moskov tuprog'iga yetganda omon* [Воҳидов 2001, 24].

*(Nicat gözü ilə qərbə baxaraq,
Qədim Xarəzmdən yol alan karvan
Yovmut səhrasında aylar keçib,
Moskva torpağına çatanda sağ-salamat.)*

- burada keçmişdəki tarixi karvanların Yaxın Şərqdən başlayaraq yeni üfüqlərə doğru hərəkət etdiyinə işarə olunur. “Najot ko'zi” ifadəsi, xilas yolu axtarmağı, köhnə Xarəzmdən yol alan karvan yeni yerlərə doğru hərəkəti simvolizə edir. Buradakı “Moskov tuprog'iga yetganda omon” ifadəsi, bu karvanların uğurla varacağı yeri göstərir, amma burada həm də mədəniyyətlərin bir-birinə qarşılıqlı təsirini vurğulayır.

*O'zbekiston to'qigan shohi, gilamga
Boqqanda zariflar hayrona bo'lib,
Do'stlik ipak yo'li ochgan karvonim –
O'zbekistonim* [Воҳидов 2001, 24].

*(Özbəkistanın toxuduğu şahi, xalçaya
Baxanda zəriflər heyran qalıb,
Dostluq ipək yolu açan karvanım – Özbəkistanım.)*

Özbəkistanın mədəni irsi, mədəniyyətinin gözəlliyi barədə danışılır. «Zariflar hayrona bo'lib» mirası, Özbəkistanın sənət və sənətkarlığına olan heyranlığı göstərilir. «Do'stlik ipak yo'li ochgan karvonim» ifadəsi, tarix boyunca mədəniyyətlərarası dostluğun simvolu olaraq «İpək Yolu»nu təsvir edir (on iki misralıq səkkizinci bənddə).

*Darvozanı ochding ma'rifat, fanga,
Senga oshno bo'ldi Pushkin kabi zot.
Lekin baxtu iqbol kulmadi sanga,
Hali olis edi sen kutgan najot* [Воҳидов 2001, 24].

*(Sən qapını açdın maarifə, elmə,
Sənə aşına oldu Puşkin kimi zat.
Lakin bəxtinin iqbalı gülmədi sənə,*

Hələ uzaq idi gözlədiyin nicat.)

Özbəkistanın açıq fikirli olduğu, elm və mədəniyyətə qapı açdığı, eyni zamanda Rusiyanın şeir günəşi hesab olunan Puşkin kimi klassik sənətkarın onun yurduna aşına olması vurğulanır. «*Lekin baxtu iqbol kulmadi sanga*» ifadəsi, Özbəkistanın hələ də müstəqil və azad olmadığını, hələ də gözlədiyi xilas – nicat yolunun olmaması ilə bağlıdır.

*Erk deya atalgan tabarruk shamga
Intilding bir umr parvona bo'lib
Parvonadek kuyib o'rtangan jonim –
O'zbekistonim* [Воҳидов 2001, 24].

*.(Azadlıq deyilən müqəddəs şama
Can atdın bir ömür pərvanə kimi,
Pərvanə tək yanıb yanan canım – Özbəkistanım.)*

– sətirlərdə Özbəkistanın «*Erk*» (“Azadlıq”) üçün mübarizə edən bir xalq olduğunu göstərir. «*Tabarruk sham*» ifadəsi, azadlığın müqəddəsliyini vurğulayır. «*Parvona bo'lib*» (“*Pərvanə olub*”) ifadəsi, azadlıq uğrunda özünü qurban etməyə hazır olan insanlara işarə edilir. Poetik lövhələrin təsiri ilə Özbəkistan xalqının azadlıq mübarizəsi və öz iradəsi ilə bağlı dərin bir hiss yaradılır (səkkiz misralıq doqquzuncu bənddə).

*Dardingni kuyladi anhorlaringda
G'ijirlab aylangan ko'hna charxpalak,
San'ating munaqqash devorlaringda,
Lekin obodliging bo'ldi Hapalak* [Воҳидов 2001, 24].

*(Dərdini dilləndirdi çayların,
Cırıldayaraq fırlanan köhnə çarx,
Sənətin naxışlı divarlarında,
Lakin abadlığın oldu Hapalak.)*

– bənddə müəllif, Özbəkistanın keçmişi haqqında bəhs edilir. Müəllifin nəzərdə tutduğu “*anhorlar*” çaylar və kanallardır, hansı ki, bu çayların üzərində köhnə su dəyirmanları çarx kimi fırlanıb. Özbəkistanın memarlıq incisi olan rəngarəng divarları ilə bəzənmiş sənəti və keçmiş dövrlərdəki tarixi mədəniyyəti vurğulanır. Lakin müəllif həm də “*Hapalak*” adı ilə ölkənin keçmişdə qarşılaşdığı müəyyən problemlərə, yoxsulluğa işarə edir. Burada paradoksal bir mənərə göstərilir: zəngin mədəniyyət və sənət, lakin keçmişdə də, indi də cəmiyyətdə yaşanan çətinliklər.

*Parilaring tutqin bo'lib haramga
Ulug' shoirlarning devona bo'lib,
Taqdir sahrosida zor-u sarsonim
Özbəkistanım [Boхидов 2001, 24].*

*(Pərilərin tutqun olub harama,
Böyük şairlərin divanə olub,
Tale səhrasında zarı-sərkərdanım – Özbəkistanım.)*

– bu bənddə müəllif ölkənin keçmişində yaşanan bəzi mənəvi və mədəni itkiləri xatırladır. «*Parilar*» (“*Pərilər*”) ölkənin gözəlliyini təmsil edir, lakin bu gözəllər və gözəlliklər «*haram*»da (*saraylarda olan qadın otaqlarında – həbsxana xarakterli qalın divarlar arasında*), yəni müəyyən məhrumiyyətlər və məhdudluğu altında qalır. Böyük şairlərin və yaradıcı insanların cəmiyyət tərəfindən dəlilik və ya anlaşılmazlıqla üzləşmələri də burada təsvir edilir. Müəllif, Özbəkistanın taleyindən danışır, burada «*zor-u sarsonim*» ifadəsi taleyin çətin yollarından keçməyini simvolizə edir (səkkiz misralıq onuncu bənddə).

*Ko'p ellarni kezdım, ko'p yurtlar ko'rdım ,
Bir-biridan go'zal, bir-biridan soz.
Lekin sharqda mash'al charog'on yurtım
Olamda tengi yo'q o'lkadir mumtoz [Boхидов 2001, 24].*

*(Çox ölkələri gəzdim, çox yurdlar gördüm,
Bir-birindən gözəl, bir-birindən xoş.
Ammə Şərqdə məşəl kimi yanan yurdum,
Dünyada tayı-bərabəri yox klassik ölkəm.)*

12 misralıq 11-ci bənddə müəllif öz həyat təcrübəsindən danışır. O, bir çox ölkələrə səyahət edib, fərqli xalqları və onların gözəlliklərini görüb. Lakin müəllif vurğulayır ki, hər gördüyü ölkənin öz gözəlliyi olsa da, onun üçün Özbəkistanın yeri ayrıdır. Onun «*olamda tengi yo'q*», yəni dünyada bənzəri olmayan, sevgi dolu bir ölkə olduğuna inanır.

*Bunda do'stlik kuyin aytur har chechak,
Bunda baxtni qilur har bulbul navo.
Dillardagi azal bashariy tilak
Buyuk birodarlik gulshani aro [Boхидов 2001, 24].*

*(Burada hər çiçək dostluq mahnısını oxuyur,
Burada hər bülbül xoşbəxtlik nəğməsi deyir.
Qəlblərdəki əbədi insan arzusu –*

Böyük qardaşlıq gülşəni içində.)

– bu sətirlərdə Özbəkistanın təbiəti və insanları haqqında daha geniş təsvir edilir. Müəllif hər bir çiçəyin dostluğu simvolu olduğunu və hər bülbülün sevinc nəğməsi oxuduğunu bildirir. Bu bəndin əsas məğzi, ölkədəki insanların dostluq və qardaşlıq ruhunu əks etdirir. İnsanların qəlbindəki arzu və diləklər, sülh və qardaşlıq ideyaları ölkənin bütün təbiətində və mədəniyyətində görünür.

*Osiyoxon degan suluv sanamga
Oltin sep-u atlas so'zona bo'lib
Kulib turgan, munis makonim
O'zbekistonim [Воҳидов 2001, 24].*

*(Asiyaxan adlı gözəl mələk üçün,
Qızıl döyülüb atlasdan zər işlənilib,
Gülümsəyən, sevimli məkanım – Özbəkistanım.)*

– sətirlərdə müəllif Özbəkistanın gözəlliyini bir qadın obrazı ilə müqayisə edir. “*Osiyoxon*” (“*Asiyaxan*”) adlı gözəl bir qadına bənzədilən ölkə, gözəl və müdrək bir diyar kimi təsvir olunur. Onun təbiəti, torpaqları atlas parçalarla bəzədilmiş kimi göstərilir və burada Özbəkistan müəllifin “*munis makoni*”, yəni doğma və sevimli yurdu kimi tərif edilir.

*Yiroqdan eshitib surnay ovozin
Ko'chaga yugurgan bola singari,
Men ham qo'lga olib sibizg'a sozim
To'yingga shosharman eldan ilgar [Воҳидов 2001, 24].*

*(Uzaqdan eşidib surnay səsinə,
Küçəyə qaçan uşaq kimi,
Mən də əlimə alıb tütək simimi
Toyuna tələsərəm hamıdan əvvəl.)*

Səkkiz misralıq sonuncu – 12-ci bənddə müəllif öz ölkəsinin şənliyinə qoşulma istəyini ifadə edir. O, uzaqdan eşitdiyi musiqi səsi ilə həyəcanlanan uşaq kimi, özü də əlində musiqi aləti ilə şənliyə, toya qaçmağa hazırdır. Müəllif ölkəsinin bayramlarına, şənliklərinə sevgisini bildirir və bu şənliyə birinci qoşulma arzusu ilə doludur.

*Tilak shu – qo'shig'im katta bayramga
Yetib borsa kichik to'yona bo'lib.
Mening ham qolmasdi dilda armonim,
O'lkam, onajonim, yuragim, jonim! [Воҳидов 2001, 24].*

(Diləyim bu ki, mahnım böyük bayrama

Kiçik hədiyyə kimi çatsın.

Mənim də ürəyimdə bir arzu qalmazdı,

Yurdum, anacanım, ürəyim, canım!)

Göründüyü kimi, müəllif öz şeirini el bayramına kiçik bir hədiyyə kimi təqdim edir. O, bu şeirin böyük bir sevgi və arzusunun simvolu olmasını istəyir. Özbəkistan onun üçün anası, qəlbi və canıdır. Müəllif bu bayramın bir hissəsi olmaq və bu şeiri vasitəsilə öz sevgisini, vətənə bağlılığını bəyan etmək istəyir. Akademik Baxtiyar Nazarov “XX əsr özbək ədəbiyyatında Erkin Vahidov yaradıcılığının yeri və əhəmiyyəti” adlı tədqiqat məqaləsində [Nazarov 2022, 78–93]. “Özbəkistanım” fəxriyyəsinə yer ayırmış və əsərin ideya-bədii məntiqini açıqlamışdır. Əsərdəki sətirləti ifadələrdə tarixə ekskurs, tarixi şəxsiyyətlər və milli özünü təsdiq bədii elementlərini diqqətə yetirir. Nəvaişünas alim Almaz Ülvi Binnətova isə Erkin Vahidov yaradıcılığına yüksək dəyər verərək yazır: “Erkin Vahidin həyatının şairlik səhifəsində bir epiqraf var: “Şairin dərdi xalqın dərdidir, onun hər sözü xalqın və zamanın fəryadıdır. Bəli, Erkin Vahidov millətinin və zamanının səsi, sözü olmuşdur [Vahidov 2023, 4–15]. ... Bu məqam xatırlatmaq yerinə düşər ki, Səməd Vurğunun “Azərbaycan” şeiri elə bir uca zirvə fəth etmişdi ki, SSRİ-dəki müttəfiq respublikaların hər biri öz vətənini tərənnüm edən elə bir şeir yazmaq istəyirdi. Həmid Alimcanın «Özbəkistan», Qafur Qulamın «Ozbəknamə», Abdulla Aripovun «Özbəkistan», Erkin Vahidovun «Ozbəyim» və “Özbəkistanım” şeirlərini oxuyarkən Səməd Vurğunun «Azərbaycan» şeiri ilk olaraq fikrimizdə sətirlənir, səhifələnir” [Ulvi 2008, 129; 2022, 181–188].

Nəticə

“Özbəkistanım” şeiri, özbək ədəbiyyatında vətən sevgisini, tarixi mədəni irsi və insanın öz kimliyini anlama prosesini əks etdirir. Şair, oxucuya Özbəkistanın gözəlliklərini, tarixi dərinliklərini və mədəniyyətinin zənginliyini təqdim edir. Bu əsər, yalnız bir şeir olmaqdan çox, insanların düşüncələrini, hisslərini və milli kimliklərini formalaşdıran bir abidədir. Oxuculara, Özbəkistanın tarixi və mədəni irsi ilə daha dərindən tanış olmağa və bu zənginliyi qoruya bilməyə ilham verir. Şeir, şairin Özbəkistan torpağında doğulması və bu torpağın ona verdiyi ilhamı təsvir edir. Şeirdəki müxtəlif simvollar və metaforalar, Özbəkistanın gözəlliklərini, tarixi şəxsiyyətlərini və mədəniyyətini vurğulayır. “*Tug’yonli asrda senda tug’ildim*” (“*Mübarək əsrdə səndə doğuldum*”) ifadəsi, şairin

Özbəkistanın tarixi ilə birbaşa bağlılığını göstərir. Bu kontekstdə, Özbəkistanın tarixi qəhrəmanları, elmi nailiyyətləri və mədəni irsi geniş şəkildə əhatə olunur. Şeirdə tarixi simvolların yer alması, Özbəkistanın zəngin tarixini və mədəni irsini oxucuya tanıdır. Spitamen, Tomris, Əlişir Nəvai kimi tarixi şəxsiyyətlərin adı çəkilir. Bu, oxucuda milli kimlik hissini gücləndirir. Həmçinin, şairin “*Oltin darvozani chertgan chog’ida*” [Воҳидов 2001, 22] (“*Qızıl qarını döyən zaman*”) ifadəsi, uğur və nailiyyətlərin simvolu kimi təqdim olunur. Şeirdə emosional yüklənmə, şairin vətəninə olan sevgisinin dərinliyi ilə yanaşı, yaşadığı çətinlikləri də əks etdirir. “*Ko’ksida qolgan armonim*” [Воҳидов 2001, 23] (“*Sinəmdə qalan həsrətimdir*”) ifadəsi, şairin arzu və istəklərinin gerçəkləşməməsi nəticəsində yaranan kədəri ifadə edir. Bu, oxucuda həm duyğusal bir bağ yaradır, həm də həyatın çətinliklərinə qarşı mübarizə etmə əzmini artırır.

Ədəbiyyat

- Воҳидов, Эркин. 2000. Сайланма. Биринчи жилд. *Ишқ савдоси*. Сўзбоши муаллифи: Иброҳим Ғафуров. Тошкент: “Шарқ” НМАК.
- Воҳидов, Эркин. 2001. Сайланма. Иккинчи жилд. *Шеър дунёси*. Тошкент: “Шарқ” НМАК.
- Vahidov, Erkin. 2024. *Söz lətafəti*. Özbəkədən Azərbaycan dilinə uyğunlaşdıran, elmi redaktor və ön söz müəllifi: Almaz Ülvi Binnətova, redaktor Şəhla Məcidova. Bakı, Elm və Təhsil.
- Норматов, У. 2017. *Моҳиру меҳру маҳорат*. “Эркин Воҳидов ижодининг маънавий ҳаётимиздаги ўрни ва аҳамияти” мавзусидаги республика илмий анжумани материаллари. Тошкент.
- Erkin Vohidov barhayat*. 2022. *Insan özün*. 1. Makolalar II Xotiralar II Izhorlar. Masul muhariir İ. Qafurov, loyiha rahbari Xurşid Vohid. Toshkent, “Özbekiston” NMİU.
- Binnətova, Almaz Ülvi. 2008. *Azərbaycan – özbək (çağatay) ədəbi əlaqələri (dövrələr, simalar, janrlar, təmayüllər)*. Bakı: Qartal.

“My Uzbekistan”: Reflection of History, Culture and National Identity in Poetry

Atilla SULEYMANLI¹

Abstract

The poem “O‘zbekistonim” reflects the depth of love for the homeland, culture, and history in Uzbek literature. This work portrays the beauty, culture, and historical significance of Uzbekistan, emphasizing the strong connection between the poet and his homeland. Various symbols and metaphors highlight Uzbekistan’s historical figures, scientific achievements, and rich cultural heritage. The mention of historical personalities such as Spitamen, To‘maris, Alisher Navoiy, and Farg‘oniy strengthens the national identity. The poem also conveys emotional depth, as the poet reflects on both his love for the homeland and the challenges he faces. The phrase “Ko‘ksida qolgan armonim” expresses the sorrow of unfulfilled dreams. Through this work, the poet encourages readers to appreciate Uzbekistan’s beauty and history while nurturing a sense of pride in national identity. “O‘zbekistonim” not only celebrates the nation’s rich history and cultural heritage but also stands as a monument to the love and devotion of its people.

Key words: *Erkin Vahidov, poetry, poem “My Uzbekistan”, historical heritage, love of country, national identity.*

References

- Vohidov, Erkin. 2000. Saylanma. 1 jild. *Ishq savdosi*. So‘zboshi muallifi: Ibrohim G‘afurov. Toshkent: “Sharq” NMAK.
- Vohidov, Erkin. 2001. saylanma. 2 jild. *She‘r dunyosi*. Toshkent: “Sharq” NMAK.
- Vahidov, Erkin. 2024. *Söz lətafəti*. Özbəkçədən Azərbaycan dilinə uyğunlaşdıran, elmi redaktor və ön söz müəllifi: Almaz Ülvi Binnətova, redaktor Şəhla Məcidova. Bakı, Elm və Təhsil.
- Normatov, U, 2017. *Mohiru mehru mahorat*. “Erkin Vohidov ijodining ma‘naviy hayotimizdagi o‘rni va ahamiyati” mavzusidagi respublika ilmiy anjumani materiallari. Toshkent.
- Erkin Vohidov barhayat*. 2022. *İnsan özün*. 1. Makolalar II Xotiralar II İzhorlar. Masul muhəriir İ.Qafurov, loyiha rahbari Xurşid Vohid. Toşkent, “Özbəkiston” NMİU.
- Binnətova, Almaz Ülvi. 2008. *Azərbaycan - özbək (çağatay) ədəbi əlaqələri (dövrələr, simalar, janrlar, təmayüllər)*. Bakı: Qartal.

¹Atilla Suleymanli – master’s degree of Literature (Uzbek Philology) Faculty of Termez State University, Republic of Uzbekistan.

Email: atillanazim@mail.ru

ORCID ID: 0009-0005-7230-5123

For citation: Atilla Suleymanli. 2024. “My Uzbekistan”: reflection of history, culture and national identity in poetry”. *Uzbekistan: Language and Culture* 3: 68 – 79.